

Advies over drempelwaarden voor het instellen van onttrekkingsverboden in meanders

Adviesnummer:	<u>INBO.A.4821</u>
Auteurs:	Erika Van den Bergh, David Buysse, An Leyssen, Wim Mertens, Jo Packet, Alexander Van Braeckel, Jan Wouters & Jeroen Van Wichelen
Contact:	Jeroen Van Wichelen (jeroen.vanwichelen@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	e-mail van 7 februari 2024; ANB_2024_02
Geadresseerden:	Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) T.a.v. Erwin De Meyer erwin.demeyer@vlaanderen.be Coördinatiecommissie integraal waterbeleid (CIW) Sofie Herman s.herman@vmm.be Bernard De Potter b.depotter@vmm.be

Dr. Hilde Eggermont
Administrateur-generaal

Wijze van citeren: Van den Bergh E., Buysse D., Leyssen A., Mertens W., Packet J., Van Braeckel A., Wouters J. & Van Wichelen J. (2024). Advies over drempelwaarden voor het instellen van onttrekkingsverboden in meanders. Adviezen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Nr. INBO.A.4821. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Aanleiding: waterschaarste en droogte

Watercaptatie uit waterlopen is gereguleerd in Vlaanderen¹. De voorbije jaren werd in het kader van het droogtebeleid bovendien een reactief beleidskader uitgewerkt. Tijdens droge periodes stellen gouverneurs onttrekkingsverboden in (delen van) waterlopen in, om de ecologie van deze waterlopen te vrijwaren. Het [reactief afwegingskader voor prioritair watergebruik tijdens waterschaarste](#) biedt de nodige onderbouwing voor het instellen van deze onttrekkingsverboden. Het kader bevat drempelwaarden (minimale debieten of peilen) die bij overschrijding leiden tot een voorstel van onttrekkingsverbod. Dit kader werd ontwikkeld in samenwerking met zeer veel actoren. Ook het INBO was hier nauw bij betrokken. Meer informatie over dit kader kan u terugvinden in de bijlage 2 van het [Draaiboek Coördinatie Waterschaarste en Droogte](#).

De voorbije zomers bleek dat het huidig uitgewerkte kader onvoldoende bescherming biedt voor de ecologisch kwetsbare meanders van de Leie-, de Schelde- en de Durmevallei en in mindere mate ook voor de meanders langs de Demer en in het Maasland. Er is nood aan specifieke drempelwaarden voor het waterpeil van de meanders en een selectie van representatieve locaties waar metingen van het waterpeil ons kunnen toelaten om de toestand van de meest kritieke meanders op te volgen.

Mogelijk is voor de onderbouwing van drempelwaarden voor het waterpeil in meanders verder wetenschappelijk onderzoek nodig. De problematiek van wateronttrekking uit meanders tijdens droogteperiodes en de discussies daarover in het droogteoverleg slepen echter al jaren aan. Daarom is een voorlopig afwegingskader, eventueel met drempelwaarden tegen de zomer van 2024 essentieel. Dat afwegingskader kan dan in de volgende jaren verder verfijnd worden.

Juridisch, maar ook inhoudelijk/hydrologisch, kunnen drie situaties onderscheiden worden:

- Meanders verbonden met bevaarbare waterwegen die op hetzelfde peil staan als de bevaarbare waterweg.
- Meanders waar een onbevaarbare waterloop door loopt.
- Afgesloten of niet permanent verbonden meanders die functioneren als stilstaande wateren. Onttrekking uit dergelijke meanders kan beschouwd worden als een grondwaterwinning.

Vragen

1. Advies voor specifieke waterpeil drempelwaarden in meanders met het oog op een onttrekkingsverbod bij droogte en waterschaarste.
2. Voorstel van meetlocaties voor waterpeilmetingen op meanders om een eerste pragmatisch afwegingskader te implementeren, verder te verfijnen en te onderbouwen.
3. Voorstel voor verdrogingsindicatoren van de ruimere omgeving van de meanders die desgevallend eveneens tot onttrekkingsverbod in de meander kunnen nopen.

¹ <https://www.vlaanderen.be/watercaptatie-of-wateronttrekking-uit-een-waterloop>

Toelichting

Het doel van dit advies is om een pragmatisch, op ecologische kwaliteit afgestemd, afwegingskader aan te reiken op basis waarvan ook in meanders een wateronttrekkingsverbod kan opgelegd worden in geval van droogte en waterschaarste. Dit afwegingskader vult een hiaat aan in het reactief afwegingskader voor prioritair watergebruik tijdens waterschaarste (VMM, 2021) en in het Draaiboek Coördinatie Waterschaarste en Droogte. Gezien de dringende nood worden in dit advies waterpeildrempelwaarden voorgesteld en onderbouwd op basis van expertkennis. Deze drempels zijn richtwaarden. Op basis van verdere kennisopbouw kunnen ze in de toekomst verfijnd worden.

Naast de algemene vraag werd ook een lijst overgemaakt van de meest kritieke meanders in de voorbije periode 2020-2023 (volgens de adviesvraag):

Scheldevallei:

- meanders van Kerkhove en Waarmaarde te Avelgem;
- meander Spettekraai te Zingem;
- meander van Meilegem (NMEC Kaaihoeve) te Zwalm;
- meander Doornhammeke te Zevergem (De Pinte).

Leievallei:

- meander van Ooigem (Wielsbeke) en Sint-Baafs-Vijve;
- meander van Oeselgem (Dentergem) en Neerhoek te Zulte (waar de onbevaarbare waterloop zaubeek door loopt);
- meanders van Gottem en Grammene in Deinze.

Durmevallei

- Oude Durme te Hamme;

Na het schetsen van een algemene pragmatische beslisboom passen we die toe op deze specifieke gevallen om een voorstel te formuleren voor de komende zomers.

1 Algemeen kader

1.1 Groepering van meanders op basis van de oorspronkelijke waterloop.

De adviesvraag groepeert meanders op basis van het type waterloop waar ze al dan niet mee verbonden zijn. Er is echter veel variatie in de mate en wijze waarop meanders verbonden zijn met waterlopen. Open verbindingen met waterlopen zijn eerder een minderheid. Meestal is er een regelbaar kunstwerk tussen de waterloop en de meander.

De meeste meanders worden gevoed door beken, niet door bevaarbare waterlopen. Voor een algemeen kader is het niet praktisch om voor elke meander de watervoeding te inventariseren alvorens een drempelwaarde voor watercaptatie voor te stellen.

Voor een pragmatische aanpak houden we in het algemeen kader geen rekening met het type waterloop waar meanders al dan niet mee verbonden zijn of met het type verbinding tussen de meander en de waterloop.

1.2 Te onderscheiden situaties

Naar analogie met de reglementering voor watercaptatie op waterlopen is watercaptatie uit meanders uitsluitend toegestaan voor aangelanden. Naargelang de situatie gelden verschillende drempelwaarden.

1.2.1 Meanders waarvoor peilafspraken gelden

In het reactief afwegingskader voor prioritair watergebruik tijdens waterschaarste (VMM, 2021) worden voorlopig geen waterpeilen als indicator gedefinieerd voor stilstaande wateren en voor wateren die niet in permanente verbinding staan met een waterloop, behalve voor deze waarvoor er peilafspraken werden gemaakt. Wanneer er later nog peilafspraken komen, kunnen die hier toegevoegd worden. Peilafspraken maken onder andere deel uit van het gewenste grond- en oppervlaktewater regime (GGOR) dat specifiek voor een gebied gedefinieerd wordt in het kader van het besluit van de Vlaamse regering voor het peilbeheer van onbevaarbare waterlopen en grachten². Daarnaast worden ook peilafspraken gemaakt om een gunstige lokale staat van instandhouding (LSVI) te bereiken in Natura 2000-gebieden, of in het kader van natuurherstel en -ontwikkeling.

Specifieke peilafspraken voor meanders om een gunstige lokale staat van instandhouding (LSVI) te bereiken, in de meander of in de omliggende omgeving, of in het kader van natuurherstel en -ontwikkeling, primeren op de drempelwaarden zoals ze uit dit algemeen kader worden afgeleid.

1.2.2 BWK – Natura 2000

In de BWK (Vriens *et al.*, 2011) zijn alle meanders aangeduid als biologisch zeer waardevol. Ze worden gekarteerd als 'aev' van oorsprong 'natuurlijke' eutrofe plassen, maar er wordt nog een onderscheid gemaakt op basis van de aquatische vegetatie. Soortenrijkere plassen met goed ontwikkelde waterplanten- en oevervegetaties en rijk aan indicatieve soorten worden als 'aev*' gekarteerd en dus ecologisch hoger bestempeld. Indicatieve soorten zijn gele plomp (*Nuphar lutea*), witte waterlelie (*Nymphaea alba*), gekroesd fonteinkruid (*Potamogeton crispus*), schedefonteinkruid (*Stuckenia pectinata*), waterviolier (*Hottonia palustris*), grof hoornblad (*Ceratophyllum demersum*), aarvederkruid (*Myriophyllum spicatum*), smalle waterpest (*Elodea nuttallii*), brede waterpest (*Elodea canadensis*), puntkroos (*Lemna trisulca*), kikkerbeet (*Hydrocharis morsus-ranae*), watergentiaan (*Nymphoides peltata*), groot blaasjeskruid (*Utricularia vulgaris*), krabbenscheer (*Stratiotes aloides*) en glanzig fonteinkruid (*Potamogeton lucens*).

Bij de Natura 2000-habitattypes kunnen meanders vallen onder 3150 – voedselrijke, gebufferde wateren met rijke waterplantvegetatie³. Verder is het niet uit te sluiten dat binnen de meander nog andere Europees beschermde habitattypes (Decler *et al.*, 2007) aanwezig zijn.

Op basis van BWK en Natura 2000 onderscheiden we twee ecologische kwetsbaarheidsklassen voor meanders:

- Aev* en/of Natura 2000-habitatype;
- Aev.

1.2.3 Grondwaterafhankelijke vegetaties in de omgeving

Het waterpeil in de meanders is niet alleen bepalend voor de toestand van de meander zelf maar ook voor die van grondwaterafhankelijke vegetaties in de nabije omgeving. We stellen

² <https://www.vmm.be/water/beheer-waterlopen/peilbeheer>

³ <https://natura2000.vlaanderen.be/habitatype/voedselrijke-gebufferde-wateren-met-rijke-waterplantvegetatie-3150>

voor om binnen een perimeter van dertig meter te kijken of dergelijke vegetaties aanwezig zijn.

Op basis van de lijst van door grondwaterafhankelijke natuurtypen (Wouters *et al.*, 2018) onderscheiden we twee situaties:

- Het waterpeil in de meander beïnvloedt in de omgeving de natuurtypen die afhankelijk zijn van grondwater. De relevante grondwaterafhankelijke Natura 2000-habitattypen en regionaal belangrijke biotopen (RBB) zijn opgesomd in Wouters *et al.* (2018).
- Er zijn geen grondwaterafhankelijke natuurtypen of RBB in de onmiddellijke omgeving van de meander.

1.3 Drempelwaarden voor watercaptatie bij droogte en waterschaarste

Drempelwaarden worden bepaald op basis van het 'normale' zomerbereik van de waterpeilen in de meander. Dat betekent dat in elke meander het minimum en maximum waterpeil van één of indien mogelijk meerdere niet speciaal natte of droge zomer(s) vastgesteld moet worden. Op basis daarvan kan, naargelang de specifieke situatie, de captatiedrempelwaarde bepaald worden en vervolgens op een paal, (peil)lat, of andere constructie aangegeven worden.

1.3.1 Algemeen captatieverbod bij ernstige ecologische schade

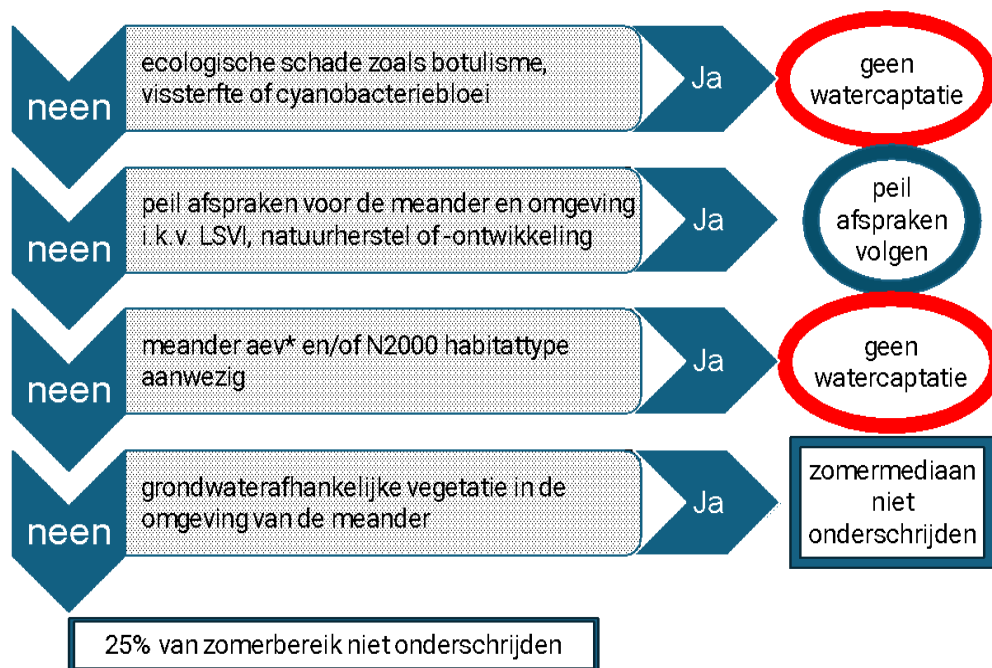
Los van enige drempelwaarde, categorie van meander, ecologische kwetsbaarheid of waterlooptype stelt INBO een **algemeen captatieverbod** voor wanneer er duidelijke indicaties zijn van **ernstige ecologische schade** zoals (beginnende) vissterfte, botulisme of cyanobacteriebloei.

1.3.2 Drempelwaarden op basis van ecologische kwetsbaarheid

We onderscheiden drie kwetsbaarheidsklassen op basis van BWK en Natura 2000-typing van de meander en van de aanwezigheid van grondwaterafhankelijke natuurtypen in de omgeving van de meander (Wouters *et al.*, 2018).

1. De meander is BWK type aev* en/of bevat Natura 2000-habitattypes (zie Wouters *et al.* (2018)): geen watercaptatie toegestaan.
2. De meander is geen aev* of bevat geen Natura 2000-habitattypes maar er zijn grondwaterafhankelijke natuurtypen (zie Wouters *et al.*, 2018) in de onmiddellijke omgeving: geen watercaptatie meer toegestaan wanneer de zomermediaan van het waterpeil overschreden wordt.
3. De meander is geen aev* of bevat geen Natura 2000-habitattypes en er zijn geen grondwaterafhankelijke natuurtypen in de onmiddellijke omgeving: geen watercaptatie meer toegestaan bij overschrijding van 25 % van het zomerbereik (= zomerminimum + $[0,25 \times (\text{zomermaximum} - \text{zomerminimum})]$).

1.4 Beslisboom algemeen kader voor wateronttrekking uit meanders

De relevante Natura 2000-habitattypen en RBB zijn opgesomd in Wouters *et al.* (2018).

2 Toepassing op de meest kritieke meanders voor de periode 2020-2023

Voor elk van deze meanders geldt dat in principe uitsluitend de aangelanden water mogen capteren onder bepaalde voorwaarden. De BWK-eenheden, het habitatype en de grondwaterafhankelijke vegetaties werden afgeleid van de habitatkaart versie 2023 (De Saeger *et al.*, 2023).

Tabel 1 : Toepassing van de hier voorgestelde beslisboom wateronttrekking uit meanders op de meest kritische meanders voor de periode 2020-2023 (OL= Oude Leie; OS= Oude Schelde).

Naam	Watervlak code	peil afspraken	BWK	Habitat	Grondwater afhankelijke vegetaties	Captatie drempel
OL-Ooigem	WVLWAR0463	neen	aev	-	rbbmr, rbbsf	zomermediaan
OL- Sint-Baafs-Vijve	WVLWIE0076	neen	aev	-	rbbmr, rbbsf	zomermediaan
OL-Oeselgem	WVLDNT0012	neen	aev	-	-	25 % zomerbereik
OL-Neerhoek	WVLDNT0011	neen	aev	-	-	25 % zomerbereik
OL-Neerhoek	OVLZUL0349	neen	aev	-	-	25 % zomerbereik
OL-Gottem	OVLDEI0682	neen	aev	-	rbbmc, rbbmr, rbbsf	zomermediaan
OL-Grammene	OVLDEI0681	neen	aev	-	rbbhc, rbbsf	zomermediaan
OS-Waarmaarde	WVLAVE0019	neen	aev	-	rbbmr	zomermediaan
OS-Waarmaarde	WVLAVE0070	neen	aev*	-	rbbmr	geen captatie toegestaan
OS-Kerkhove	WVLAVE0095	neen	aev	-	91E0_vn, rbbhc	zomermediaan
OS-Spettekraai	OVLZIN0051	neen	aev	-	rbbhc, rbbmr, rbbsf	zomermediaan
OS-Meilegem	OVLZWA0363	neen	aev	-	91E0_vn, rbbsf	zomermediaan
OS-Meilegem	OVLGAV0068	neen	aev	-	-	25 % zomerbereik
OS-Meilegem	OVLZWA0081	neen	aev	-	rbbsf, rbbmr	zomermediaan
OS-Doornhammeke	OVLDP10053	neen	aev	-	-	25 % zomerbereik
OS-Doornhammeke	OVLDP10082	neen	aev	-	rbbmr	zomermediaan
Oude Durme	OVLHME0528	ja	aev	-	91E0_vn, rbbmc, rbbmr, rbbsf	volg omgevingsvergunning Weijmeerbroek

Conclusies

1. Specifieke waterpeil drempelwaarden in meanders met het oog op een onttrekkingsverbod bij droogte en waterschaarste.

Specifieke peilafspraken voor meanders, voor het bereiken van een gunstige lokale staat van instandhouding (LSVI), natuurherstel of -ontwikkeling, primeren. In andere gevallen wordt volgende beslisboom toegepast:

- Meander aev* en/of aanwezigheid van Europees beschermde habitattypes : geen captatie toegestaan
- Meander aev met grondwaterafhankelijke natuurtypes in de omgeving: captatieverbod bij overschrijding van de zomermediaan
- Meander aev zonder grondwaterafhankelijke natuurtypes in de omgeving: captatieverbod bij overschrijding van 25 % van het zomerbereik (= zomerminimum + 0,25(zomermaximum-zomerminimum))

2. Voorstel van meetlocaties voor waterpeilmetingen op meanders om een eerste pragmatisch afwegingskader te implementeren, verder te verfijnen en te onderbouwen.

In elke meander moet het zomerbereik van het waterpeil voor één of meerdere 'normale' niet te natte of te droge zomers vastgesteld worden met een peillat in combinatie met een automatische logger (diver). Gezien de wisselende weerfenomenen van de laatste jaren kan het enige tijd duren vooraleer we daar een duidelijk beeld van hebben. Eens het zomerbereik gekend is kan de drempelwaarde duidelijk en ondubbelzinnig aangegeven worden.

3. Voorstel voor verdrogingsindicatoren van de ruimere omgeving van de meanders die desgevallend eveneens tot onttrekkingsverbod in de meander kunnen nopen.

Indien zich in de buurt van de meander grondwaterafhankelijke natuurtypes bevinden, geldt een strengere captatienorm zoals aangegeven in de beslisboom (1.4).

Los van enige drempelwaarde, categorie van meander, ecologische kwetsbaarheid of waterlooptype stelt INBO een **algemeen captatieverbod** voor wanneer er duidelijke indicaties zijn van **ernstige ecologische schade** zoals (beginnende) vissterfte, botulisme of cyanobacteriebloei.

Er wordt ook voorgesteld om naar analogie met de reglementering voor watercaptatie op waterlopen, watercaptatie uit meanders uitsluitend toe te staan voor aangelanden.

Referenties

De Saeger S., Dhaluin P., Erens R., Guelinckx R., Hennebel D., Jacobs I., Kumpen M., Van Oost F., Spanhove T., Leyssen A., Oosterlynck P., Van Dam G., Van Hove M. & Wils C. (2023). Biologische Waarderingskaart en Natura 2000 Habitatkaart, uitgave 2023. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2023. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Decler K. (red.) (2007). Europees beschermde natuur in Vlaanderen en het Belgisch deel van de Noordzee. Habitattypen, Dier- en plantensoorten. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek INBO.M.2007.01, Brussel, 584 p.

Vriens L., Bosch H., De Knijf G., De Saeger S., Guelinckx R., Oosterlynck P., Van Hove M. & Paelinckx D. (2011). De biologische waarderingskaart: biotopen en hun verspreiding in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. (Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; Nr. INBO.M.2011.1). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.

VMM (2021) Uitwerking van een reactief afwegingskader voor prioritair watergebruik tijdens waterschaarste. Eindrapport. VMM/S004X/201119/2.0. 547pp.

Wouters J., Denys L. & Vanden Borre J. (2018). Advies over droogte-indicatoren voor grondwaterafhankelijke vegetaties en stilstaande wateren met belangrijke natuurwaarden. (Adviezen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; Nr. INBO.A.3630). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.